

Светлов Б.,* Обушна Н.**

МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан та тенденції національного механізму стимулювання прямих іноземних інвестицій. Обґрунтовано науково-методичний інструментарій ефективного стимулювання іноземного інвестування національної економіки в цілях реалізації заходів модернізації економіки.

The current status and trends of national mechanisms to stimulate foreign direct investment. Substantiated scientific and methodological tools of effective promotion of foreign investment for the national economy by taking measures to modernize the economy

Ключові слова: прями іноземні інвестиції (ПІІ), інвестиційне стимулювання, іноземні інвестори, механізм стимулювання ПІІ, інвестиційні пільги.

Постановка проблеми. Актуальність питання щодо обґрунтування ефективного механізму державного стимулювання прямих іноземних інвестицій (ПІІ), пояснюється тим, що динамічність процесу їх залучення та ефективності використання розглядається як важливий чинник успішної модернізації національної економіки. З огляду на це, необхідним є визначення найбільш ефективних та відповідаючих вимогам сьогодення методів, інструментів та пріоритетів механізму стимулювання ПІІ з метою формування власної дієвої довгострокової моделі їх залучення. І головним завданням державного регулювання при цьому повинно стати створення таких умов, які б при гарантуванні засад економічної безпеки України одночасно сприяли максимальному зближенню пріоритетів держави з інтересами іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних засад стимулювання іноземного інвестування зробили такі провідні вітчизняні науковці, як: Л. Борщ, В. Будкін, В. Геєць, Я. Жаліло, Г. Козаченко, А. Кредісов, Л. Лазебник, А. Пересада, А. Поручник, О. Рогач, А. Філіпенко та інші.

Разом із тим слід наголосити на тому, що питання підходів до вибору пріоритетів та засобів реалізації механізму державного стимулювання прямих іноземних інвестицій в Україні й до цього часу залишаються досить дискусійними та відкритими.

Формування мети дослідження. Метою статті є обґрунтування науково-методичного інструментарію механізму ефективного державного стимулювання прямого іноземного інвестування в умовах модернізації економіки України.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі важливим інструментом сучасного механізму державного регулювання іноземних інвестицій є різноманітні пільги та пра-

* кандидат економічних наук, професор Академії муніципального управління

** старший викладач Академії муніципального управління

вові стимули, що сприяють залученню іноземного капіталу й спрямуванню його у сфери (регіони) пріоритетного розвитку.

Найбільш загальне розуміння поняття «стимулювання» надане в енциклопедичних словниках, де воно визначається як дія; давати стимул чи бути стимулом до чого-небудь; прискорювати, поліпшувати здійснення чого-небудь. Вказане розуміння стимулювання, перш за все, вказує на його єдність з іншим поняттям – стимулом. Тобто стимул та стимулювання необхідно співвідносити між собою як частину та ціле.

Врахувавши висновки, отримані в процесі аналізу різних точок зору науковців щодо сутності та змісту інвестиційного стимулювання та систематизувавши його характерні ознаки, ми пропонуємо інвестиційне стимулювання розглядати як організаційний процес тривалого впливу інвестиційних стимулів на інтереси інвестора, що визначається потребами та інтересами реципієнта, і спрямований на формування сприятливого інвестиційного клімату для активізації інвестиційної діяльності у певній сфері економіки (або ж на певній території) країни.

Основними сучасними формами державного заохочення іноземної інвестиційної діяльності є: фінансово-кредитне стимулювання; фіскальне стимулювання; стимулювання інфраструктурного забезпечення; стимулювання конкретних проектів; протекціоністські заходи тощо.

На сьогодні в міжнародній практиці відомі приблизно 40 видів пільг та заохочень, що встановлюються у різних країнах для іноземних інвесторів [1, с. 136]. У деяких розвинутих країнах податкові інвестиційні стимули навіть перевищують інвестиції: в Австралії податкові пільги складають 150% інвестицій, в Бельгії – 110%, також в багатьох країнах передбачено стовідсоткове виключення з оподаткованого доходу коштів, спрямованих на інновації [2, с. 36]. Взагалі на сьогоднішній день «дві третини урядів країн-членів ОЕСР надають податкові субсидії, причому більшість з них планує у подальшому здійснювати це ще більш активно» [3].

Корисним у даному контексті також є досвід Китаю, який пропонує інвесторам складну систему стимулів на національних, регіональних і місцевих рівнях. Спеціальні Економічні Зони Shenzhen, Shantou, Zhuhai, Xiamen і Hainan, 14 прибережних міст, сотні зон розвитку й позначені внутрішні міста пропонують унікальні пакети зменшених національних і місцевих прибуткових податків, плат за використання землі і мит при імпорті/експорті, таких як режими пріоритету в одержанні основних послуг інфраструктури [4, с. 364].

В Україні статус пільг для іноземних інвесторів, починаючи з 1991 р., змінювався багаторазово. Різноманітні (в першу чергу, податкові) пільги надавались іноземним інвесторам в попередніх законах про режим іноземного інвестування. Так, Закон України «Про інвестиційну діяльність» [5] передбачав, що регулювання умов інвестиційної діяльності здійснюється шляхом системи податків з диференціацією суб'єктів та об'єктів оподаткування, податкових ставок та пільг.

Закон України «Про іноземні інвестиції» від 13.03.92 р. №2198-ХІІ (далі – Закон № 2198) [6] надав масу пільг для іноземних інвесторів, у тому числі звільнив всі підприємства з іноземними інвестиціями від сплати податку на доходи в виробничій сфері протягом 5 років, в торгівлі — протягом 3 років, в посередницькій діяльності — протягом 2 років. Багато положень цього Закону в той час були сприйняті у світі як прогресивні. Разом з тим Закон № 2198 містив у собі положення, які призводили до значних зловживань, оскільки пільги захищали не самі інвестиції, а поточну діяльність СП, часто не пов'язану ні за обсягом, ні за напрямком із внесеними інвестиціями.

Під дію вказаного Закону підпадали підприємства, зареєстровані лише з 31.03.92 р. до 04.06.93 р., оскільки вже через рік КМУ видав Декрет «Про режим іноземного інвестування» від 20.05.93 р. № 55-93 (далі – Декрет № 55) [7], який відмінив вищезазначені пільги та гарантії і визначив, що на території України по відношенню до іноземних інвестицій та форм їх здійснення встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

У цілому Декрет № 55 поставив іноземних інвесторів у більш непрогнозовані та жорсткі рамки, оскільки він, по-перше, скасував попередню гарантію захисту інвестицій від несприятливих змін у законодавстві України протягом наступних 10 років, а, по-друге, значно скоротив пільги для іноземців, ввівши поняття «кваліфікаційної інвестиції».

На основі деяких положень Декрету № 55 була розроблена Державна програма заохочення іноземних інвестицій в Україні, що передбачала заохочення вкладення іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки України за рахунок надання знову ж таки податкових пільг та страхових гарантій щодо найбільш ефективних інвестиційних проєктів. Але вона не дала, по суті, нічого нового, ще раз продемонструвавши загальну нестабільність правової системи України.

Діючий нині режим надання пільг для підприємств з іноземними інвестиціями (табл. 1) було встановлено Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.96 р. № 93/96-ВР [8]. Він передбачає надання пільгового режиму інвестиційної та іншої господарчої діяльності тим суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проєкти із залученням ПІІ відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій.

Таблиця 1.

Пільги для підприємств з іноземними інвестиціями, зареєстрованих з 25.04.96 р. до цього часу

Пільги	Підстава
Податкові пільги	
1. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор, що зареєстрував свою інвестицію, протягом 6 місяців має право повернути свої внесені у товарній формі інвестиції в обсязі фактичного внеску без сплати вивізного мита	ст. 11 Закону №93
2. Майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду під-ва з іноземними інвестиціями (крім товарів для реалізації або споживання), звільняється від обкладення ввізним митом за умови видачі податкового векселя, зарахування такого майна протягом 30 календ. днів на баланс під-ва і відсутності факту відчуження цього майна протягом трьох років з дати зарахування на баланс	ст. 18 Закону №93
Митні пільги	
Продукція СП не підлягає ліцензуванню та квотуванню за умови сертифікації її як продукції власного виробництва в порядку, встановленому КМУ	ч. 2 ст. 19 Закону №93
Валютні пільги	
Немає	

Джерело: [8]

Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17.02.2000р. [9] ввів національний режим для валютного та податкового регулювання у відношенні іноземних інвесторів, скасувавши всі існуючі пільги, закріплені попереднім законодавством про іноземні інвестиції, за винятками, передбаченими нормативно-правовими актами України й міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано ВР України. Так, наприклад, Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. № 143 - V (ст. 22) передбачено особливості субсидювання трансферу технологій [10].

Окрім того, слід нагадати, що для поживлення інвестиційної активності в Україні з кінця 90-х – початку 2005 р. було створено 11 спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ), одну спеціальну експериментальну зону («Сиваш») та визначено 72 території пріоритетного розвитку (ТПР), в межах яких впроваджувався спеціальний правовий режим економічної діяльності (СПРЕД). Але вже на початку 2005 р. Законами України № 2505-IV від 25.03.2005 р. [11; 12], всі пільги, які передбачалися інвесторам в рамках СПРЕД були ліквідовані, що в котрий раз понизило інвестиційну привабливість України і спровокувало судові позови з боку іноземних інвесторів.

У цілому світова практика засвідчує, що найдієвіше фундаментальні стимули ПІІ стосуються все-таки базисних характеристик економіки країни-реципієнта (стабільність законодавства, економічне зростання, розвиток інфраструктури, страхування, банків, державних інституцій, некорумпованість тощо), тоді як роль спеціальних стимулів, які створює держава, є другорядною.

На наш погляд, успішна модернізація економіки України потребує активізації іноземної інвестиційної діяльності за рахунок створення певних пільгових умов іноземним інвесторам, що здійснюють свою діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках. Вважаємо, що до таких напрямків діяльності іноземних інвесторів, які необхідно стимулювати і підтримувати з боку держави в Україні, необхідно включити:

- участь у реалізації державних програм розвитку;
- створення нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту;
- навчання персоналу, підвищення кваліфікації працівників;
- введення в дію об'єктів інфраструктури загальнодержавного значення;
- створення підприємств у депресивних регіонах;
- комплексне технічне і технологічне переоснащення виробництв;
- розвиток наукоємних виробництв та галузей з використанням інформаційних та комунікативних технологій;
- освоєння виробництва продукції, що забезпечуватиме запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, альтернативних енергоресурсів;
- зниження антропогенного тиску на екологію;
- збільшення експортної бази та зниження імпортозалежності країни;
- виробництво конкурентоспроможної продукції.

Отже, врахувавши найкращі здобутки передового світового досвіду в урегулюванні питання стимулювання та заохочення іноземних інвестицій, ми вважаємо за доцільне запропонувати наступний алгоритм розробки механізму стимулювання ПІІ в Україні (рис. 1). Розроблений нами алгоритм охоплює ряд стимулюючих заходів щодо заохочення ПІІ в економіку України, які представлені такими напрямками:

1) Вдосконалення нормативно-правової бази:

а) розробка та впровадження довгострокової стратегії залучення ПІІ в Україну;

б) чітке, економічно обґрунтоване та законодавчо закріплене виокремлення пріоритетів інвестиційно-інноваційного розвитку країни для продуктивного використання стимулюючих заходів;

в) активне проведення робіт, пов'язаних з укладенням міждержавних угод про заохочення і захист інвестицій та уникнення подвійного оподаткування;

г) поступове наближення нормативно-правової бази з питань корпоративного управління до законодавства Європейського Союзу;

д) впорядкування відносин у земельній галузі;

2) Податкові стимули:

а) застосування в Україні таких видів податкових стимулів, як: зменшення ставки оподаткування, податкові кредити, відтермінування сплати податків, звільнення від сплати ряду податків. Зокрема пропонується:

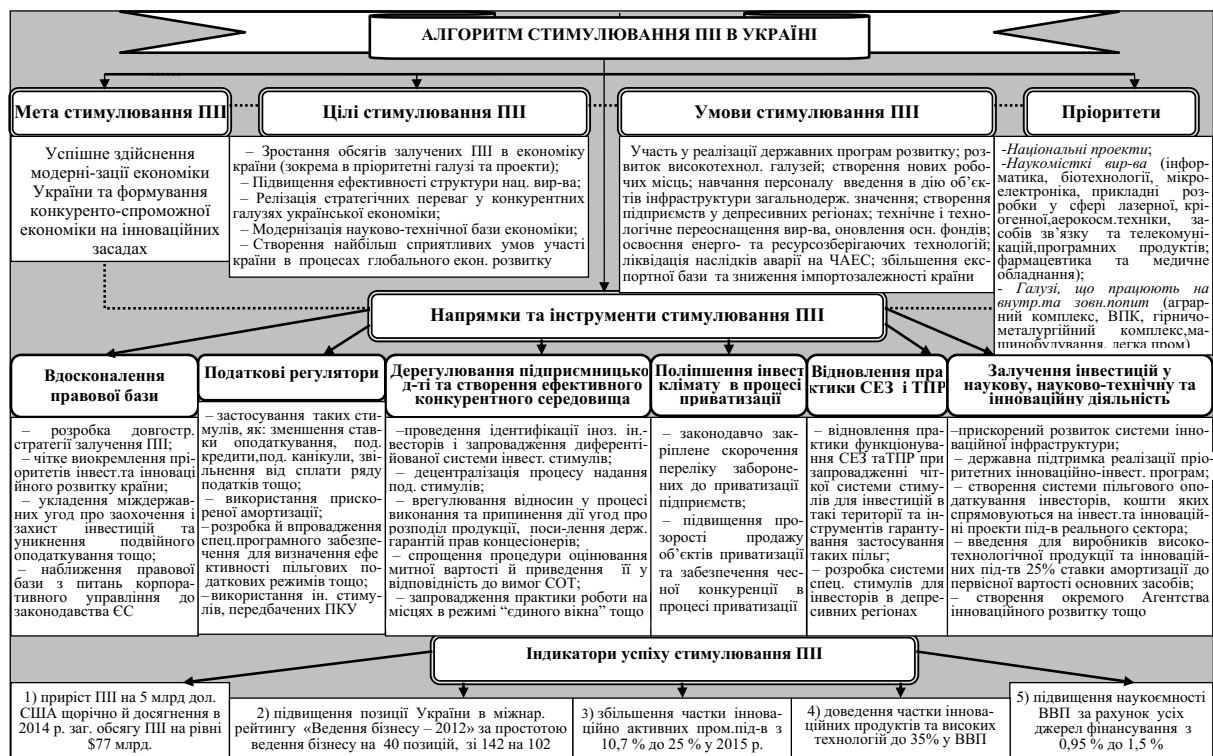

Рис. 1. Алгоритм стимулювання прямих іноземних інвестицій в Україні

- зниження ставки податку на прибуток для інноваційних видів діяльності;
- пільги на приріст інноваційних витрат;
- віднесення інвестиційних та інноваційних витрат до валових витрат інвестора за зростаючим коефіцієнтом;
- надання інвестиційного податкового кредиту на інвестиції у базові інновації та НДДКР;
- впровадження пільгової ставки оподаткування стосовно тієї частини прибутку від ПІІ, яка спрямовується на реінвестування та збільшення груп основних фондів із запровадженням відповідної диференційованої шкали норм амортизації;
- використання прискореної амортизації для технологічного устаткування;
- зниження середнього рівня ставок митних зборів до 5%-10%;
- дозвіл ввезення на безмитній основі та без сплати ПДВ технологічного обладнання з метою стимулювання ввезення саме товарів інвестиційного призначення, що викорис-

товуються для створення технологічно досконалих виробництв, які в подальшому можуть стати важливим компонентом експортного потенціалу країни;

– недопущення подвійного оподаткування нерезидентів.

б) розробка й впровадження спеціального програмного забезпечення (за аналогом Європейського податкового аналізатора) для визначення ефективності пільгових податкових режимів.

3) Дерегулювання підприємницької діяльності та створення ефективного конкурентного середовища:

а) проведення ідентифікації іноземних інвесторів на основі встановлення чітких вимог до них;

б) запровадження диференційованої системи інвестиційних стимулів, яка б враховувала розмір та вид внеску іноземного учасника в статутний капітал СП, обсяг інвестиції, галузь промисловості підприємства та регіон країни;

в) децентралізація процесу надання податкових стимулів і передача цього права обласним органам виконавчої влади, при цьому закріпивши на законодавчому рівні максимально можливі розміри податкових стимулів для СП в Україні;

г) урегулювання відносин у процесі укладання, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції, використання земельних ділянок для здійснення концесійної діяльності;

д) запровадження практики роботи на місцях в режимі “єдиного інвестиційного вікна” тощо.

е) забезпечення державою безкоштовних техніко-економічних консультацій для іноземних інвесторів і відповідного інформаційного забезпечення для розгортання ними пріоритетних високотехнологічних виробництв;

4) Поліпшення інвестиційного клімату в процесі приватизації:

а) законодавче скорочення переліку заборонених до приватизації підприємств;

б) підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності підприємств у процесі їх передприватизаційної підготовки;

в) підвищення прозорості продажу об’єктів приватизації та забезпечення чесної конкуренції в процесі приватизації.

5) Відновлення практики СЕЗ і ТПР:

а) перегляд ефективності залучення ПІІ у вітчизняні СЕЗ і ТПР та відновлення практики їх функціонування при запровадженні чіткої системи стимулів для інвестицій в такі території й інструментів гарантування застосування таких пільг;

б) розробка системи спеціальних стимулів для підприємств, що здійснюють інвестиції в депресивних регіонах;

б) Залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність:

а) створення умов для прискореного розвитку системи інноваційної інфраструктури;

б) державна підтримка реалізації інноваційно-інвестиційних програм і проектів за пріоритетними напрямками економічного розвитку України;

в) організація єдиного в Україні центру об’єднання зусиль уряду, науки та бізнесу для розвитку сфери високих технологій (Агентства інноваційного розвитку);

г) надання допомоги інвестиційним проектам greenfield (проектам, що реалізуються з нуля), які є важливим індикатором інвестиційної надійності та наявності сприятливого інвестиційного клімату в державі;

д) звільнення від ПДВ продуктів для науково-дослідних робіт та результатів інтелектуальної власності, зареєстрованих в законодавчому порядку тощо.

Висновки. На нашу думку, реалізація запропонованих стимулюючих заходів дозволить значно покращити інвестиційний клімат в країні та залучити необхідні обсяги прямих іноземних інвестицій, насамперед в пріоритетні для економіки України галузі та регіони в умовах національних модернізаційних процесів та розробки ефективної політики їх регулювання.

Література

1. Управління інвестиціями на підприємстві / [Козаченко Г. В., Антіпов О. М., Ляшенко О. М., Дібніс Г. І.]. – К.: Лібра, 2004. – 368 с.
2. Тесля С. М. Орагнізаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / С. М. Тесля //Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 454 - 459.
3. World Investment Report 2010// www.unctad.org
4. Бугринєць Р. А. Регулювання прямих іноземних інвестицій в деяких країнах світу / Р. А. Бугринєць // Вісник Донецького національного університету. Сер. В: Економіка і право. – 2009. – Вип.1. – С. 360 - 365.
5. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ : за станом на 12.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про іноземні інвестиції: Закон України від 13.03.1992 р. № 2198а – ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про режим іноземного інвестування: Декрет КМУ від 20.05.1993 р. №55-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 р. №93/96 : за станом на 15.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження : Закон України від 17.02.2000 р. № 1457-ІІІ: за станом на 31.05.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V: за станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Про Державний бюджет України на 2005 рік: Закон України від 25.03.2005 р. №2505: за станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет на 2005 рік": Закон України від 25.03.2005 р. № 2505-ІV : за станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>